

# DĚTI A DOSPÍVAJÍCÍ ONLINE

## VYBRANÁ RIZIKA POUŽÍVÁNÍ INTERNETU

- závislost na internetu
- navazování kontaktů online
- soukromí na sociálních sítích
- online komunity

software  
prohlížeč  
hry digitální  
vstřícní  
filtr  
mobily  
učitelé  
webkamera  
lineFacebook  
blog  
pornografie  
virtu  
mediac  
bezpečí  
online  
komunity



Anna Ševčíková a kolektiv

# DĚTI A DOSPÍVAJÍCÍ ONLINE

VYBRANÁ RIZIKA  
POUŽÍVÁNÍ INTERNETU

- závislost na internetu
- navazování kontaktů online
- soukromí na sociálních sítích
- online komunity

**Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy**

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.*

**Kniha vznikla díky výzkumnému projektu „Rizika používání internetu pro děti a adolescenty“, který finančně podpořila Grantová agentura České republiky (GAP407/11/0585), další grant GA ČR (GAP407/12/1831) byl využit při tvorbě kap. 2 a 8.**

**Mgr. Anna Ševčíková, Ph.D., a kolektiv**

## **DĚTI A DOSPÍVAJÍCÍ ONLINE**

### **Vybraná rizika používání internetu**

---

#### **TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:**

Ve spolupráci s **Masarykovou univerzitou**  
vydala **Grada Publishing, a.s.**  
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7  
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400  
www.grada.cz  
jako svou 5752. publikaci

#### **Recenzovali:**

doc. Mgr. Andrea Madarasová Gecková, Ph.D.  
doc. Mgr. Pavlína Janošová, Ph.D.  
Mgr. Petr Lupač, Ph.D.  
Mgr. Michaela Širůčková, Ph.D.  
PhDr. Václav Štětka, Ph.D.  
PhDr. Jarmila Tomková  
Mgr. Petra Vondráčková, Ph.D.

Odpovědná redaktorka Helena Varšavská  
Sazba a zlom Antonín Plicka  
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka  
Počet stran 184  
Vydání 1., 2014

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2014

**ISBN 978-80-210-7527-6 (Masarykova univerzita)**

**ISBN 978-80-247-5010-1 (Grada Publishing)**

---

#### **ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:**

**ISBN 978-80-247-9645-1 (ve formátu PDF)**

**ISBN 978-80-247-9646-8 (ve formátu EPUB)**

# Obsah

<b>Poděkování</b>	<b>7</b>
<b>Úvod</b> ( <i>Anna Ševčíková</i> )	<b>9</b>
<b>1. Děti na internetu</b> ( <i>David Šmahel</i> )	<b>19</b>
Digitální média: stále online!	19
Kolik dětí a jak často jsou online a co na internetu dělají	20
Děti na internetu: představení základních aplikací a virtuálních světů	23
Digitální média v kontextu psychosociálního vývoje dětí	30
Více internetu, více příležitostí, více rizik	32
Shrnutí	34
<b>2. Nadměrné užívání internetu a závislost na internetu</b>	
( <i>Lukas Blinka</i> )	<b>37</b>
Nadměrné užívání internetu	38
Závislost na internetu	43
Léčba a prevence	47
Shrnutí	49
<b>3. Soukromí a sebe-odkrývání na online sociálních sítích</b>	
( <i>Hana Macháčková</i> )	<b>55</b>
Informace na internetu: publikování a zneužití	56
Soukromí a sebe-odkrývání: hranice a kontrola	57
SNS: Online sociální sítě	58
Rizika spojená s publikováním informací na sítích	63
Regulace soukromí na SNS	65
Vnímaná a faktická kontrola	68
Shrnutí	70
<b>4. Navazování kontaktů online a setkávání se s neznámými lidmi z internetu</b> ( <i>Lenka Dědková</i> )	<b>75</b>
Interakce s neznámými lidmi na internetu	76
Souvislosti komunikace a setkávání s neznámými lidmi z internetu	80
Nepříjemná setkání v realitě	85
Kybergrooming a mýty s ním spojené	89
Shrnutí a doporučení pro pomáhající profese	91

<b>5. Vystavení se sexuálním obsahům na internetu u nezletilých</b>	<b>99</b>
<i>(Anna Ševčíková)</i>	
Exkurze do terminologie: specifika a definice	100
Míra expozice sexuálním obsahům na internetu u nezletilých	101
Nezáměrná expozice sexuálním obsahům na internetu	105
Záměrná expozice sexuálním obsahům na internetu	108
Co s tím?	112
Shrnutí	114
<b>6. Online obtěžování a kyberšikana</b> <i>(Alena Černá)</i>	<b>119</b>
Kyberšikana ve světle tradiční (školní) šikany	120
Online obtěžování	124
Tradiční šikana a kyberšikana – dva nezávislé jevy?	125
Prevalence kyberšikany a online obtěžování ve světě a v ČR	126
Aktéři kyberšikany	128
Strategie zvládnutí kyberšikany	134
Možnosti prevence a intervence	136
Shrnutí	137
<b>7. Online komunity: v čem představují rizika pro dospívající?</b>	<b>143</b>
<i>(Hana Macháčková)</i>	
Co jsou online komunity?	144
Význam online komunity	147
Rizikové online komunity	150
Mechanismy působení online komunit	154
Shrnutí	158
<b>8. Rodičovská mediace používání internetu u dětí</b> <i>(Lukas Blinka,</i>	
<i>Anna Ševčíková)</i>	<b>161</b>
Pojetí a přehled rodičovských mediací	163
Účinnost rodičovských mediací	168
Mezikulturní rozdíly v rodičovských mediacích	169
Shrnutí	171
<b>Závěr</b> <i>(Anna Ševčíková)</i>	<b>175</b>
<b>Shrnutí</b>	<b>179</b>
<b>Summary</b>	<b>180</b>
<b>Rejstřík</b>	<b>181</b>

# Poděkování

Předkládaná kniha vznikla za podpory mnoha lidí. Mimořádný dík patří kolegyni Kači Škařupové za kritické čtení a komentování jednotlivých verzí textů. Díky ní jsou kapitoly čtenářsky přístupnější. Následně bych chtěla poděkovat Věře Kontríkové, recenzentkám a recenzentům za jejich podnětné a věcné připomínky. Nepochybně velkou zásluhu má i samotný autorský tým. Bez jejich trpělivosti, odhodlání, ochoty spolupracovat a zapracovávat připomínky by předkládaná kniha neměla takový tvar, jaký nyní má.

*Anna Ševčíková*





# Úvod

Anna Ševčíková

Za poslední dekádu a půl prošla česká společnost dramatickou změnou, přinářející hlubší a těsnější propojení každodenního života s informačními a komunikačními technologiemi. Tato změna se odrazila nejen ve fungování celé společnosti, jež je dnes označována termínem *informační společnost*, ale také významně zasáhla do života rodin a jednotlivců. Jednou z výzev, které v rámci této změny čelíme, je otázka bezpečného používání internetu, respektive nalezení způsobů, jak se vypořádat s riziky, jimž dnešní děti na internetu čelí.

Problematika rizik není ničím novým, i když se s ní setkáváme v doposud méně známém kontextu, jakým je používání elektronických zařízení. Riziko, ať už se váže ke kterékoliv oblasti, můžeme chápat jako pravděpodobnost výskytu negativního jevu<sup>1</sup>, který je důsledkem konkrétního chování či vystavení se specifické situaci (Hansson, 2010). Jinými slovy, rizikem se myslí jakákoliv nežádoucí událost, *jež může, ale také nemusí nastat*. Z pohledu povahy nežádoucích účinků je předmětem rozsáhlých diskusí, zda jsou sociálně konstruovány<sup>2</sup>, nebo zda se zakládají na faktické skutečnosti – tedy na objektivním ohrožení jedince ať už po psychické, tělesné či materiální stránce.

I přes pevně dané pojetí rizika lze v literatuře najít různorodé klasifikace online rizik, jež se navzájem odlišují v zohledňování rozdílných stránek nebezpečí na internetu. Následující tabulka 1 znázorňuje třídění nežádoucích jevů dle oblastí, do kterých spadají, a dle způsobů, jak se dítě s nimi setkává.

Zmíněná klasifikace rozlišuje čtyři typy rizik – komerčního, agresivního, sexuálního a hodnotového rázu, jimž může dítě čelit ve třech odlišných kontextech. Prvně se jedná o vystavení se nežádoucím obsahům, jež se prostřed-

<sup>1</sup> Může se jednat o újmu finanční, psychické či fyzické povahy.

<sup>2</sup> Sociálním konstruováním se myslí, do jaké míry stojí za záměrem označovat nežádoucí účinky za ohrožující potřeba vybrané společenské hodnoty chránit, nebo naopak je potlačit.

**Tab. 1** Klasifikace online rizik pro dětské uživatele internetu (Livingstone, Haddon, 2009)

Typ rizika	Obsah: dítě jako příjemce	Kontakt: dítě jako účastník	Počínání: dítě jako „pachatel“
<b>Komerce</b>	reklama, spam, nabádání k poskytování peněžní podpory	získávání a uchovávání osobních údajů	gambling, nelegální stahování, hackování
<b>Násilí</b>	násilí, nenávisťný či děsivý obsah	oběť kyberšikany, online obtěžování či pronásledování	pachatel kyberšikany, online obtěžování či pronásledování
<b>Sexualita</b>	pornografie a jiný sexuální zraňující obsah	setkávání se s neznámými lidmi z internetu, sexuální zneužívání	vytváření a nahrávání pornografických materiálů
<b>Hodnoty</b>	rasistické a jiné zkreslené, zavádějící informace či rady (př. drogy)	sebepoškozování, přesvědčování a manipulace ze strany druhých	poskytování (zavádějících) rad např. ohledně hubnutí nebo sebevraždy

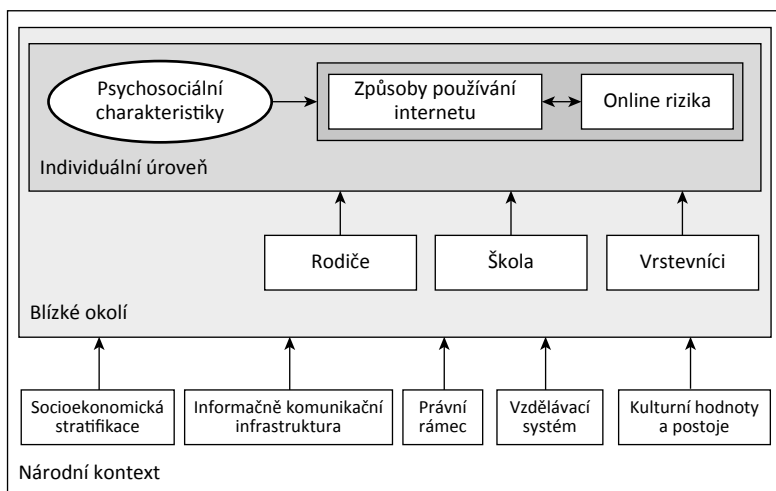
nictvím internetu šíří. Dále se dítě setkává s online riziky v rámci interakce a komunikace, tedy v kontextu navazování a udržování kontaktů. V neposlední řadě je zde zohledněna jindy často opomíjená skutečnost, že i dítě samotné se může aktivně podílet na nežádoucích jevech.

Ani výše uvedená klasifikace ovšem není vyčerpávající. Mezi další online rizika, jež dle dětí mohou být rovněž ohrožující, patří kupříkladu získávání zkreslených a neúplných informací (například ohledně zdraví či sexu), napadení elektronického zařízení počítačovým virem či trávení nadměrného času na internetu (Livingstone, Kirwil, Ponte, Starksrud, 2013). I přes nedostatečné postihnutí všech typů nebezpečí, je uvedená klasifikace jedinečná v rozlišení role dítěte při setkání s online riziky a díky jejímu důrazu na kontext nabádá k reflexi, čím vším mohou být zkušenosti mladých uživatelů internetu ovlivněny.

Nejširší rámec pro sociálně-psychologickou analýzu rizik představuje Brofenbrennerův ekologický model, který zohledňuje různé úrovně vlivů působících na jedince a na jeho psychosociální vývoj a zkušenosti s riziky.

K nejužší úrovni patří individuální faktory (psychosociální charakteristiky jedince), jež mohou činit jedince náchylnějším, nebo naopak odolnějším vůči rizikům a jejich negativním následkům. Na ni navazuje nejbližší sociální prostředí (mikrosystém), v němž se jedinec bezprostředně nachází (rodina, přátelé, školní či pracovní prostředí) a sociální prostředí v širším slova smyslu – společenské instituce, převažující názory, kultura, zvyky, infrastruktura služeb a dostupné příležitosti (makrosystém). Oba systémy pak mohou svým působením chránit děti před ohrožujícími situacemi (Bronfenbrenner, 1994). Ovšem ne vždy tomu tak je a někdy se stává, že se jim nedaří pravděpodobnost výskytu nebezpečí dostatečně korigovat.

Díky důrazu na rozmanitost vlivů působících na jedince byl Bronfenbrennerův ekologický model v rámci projektu EU Kids Online II rozpracován a upraven pro zkoumání příležitostí a rizik (viz graf 1), které používání internetu přináší (Livingstone, Haddon, Görzig, Ólafsson, 2011).



**Graf 1** Model EU Kids Online<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Pro srovnání lze původní verzi modelu EU Kids Online nalézt na [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf)

Podle modelu jsou na úrovni dítěte způsoby používání internetu těsně propojeny se samotnými riziky. Současně to, jak dítě používá internet a jak často se setkává s negativními jevy, je určováno jeho psychosociálními charakteristikami. Blízké okolí (např. rodiče, škola a vrstevníci) dále usměrňuje u dítěte přístup k internetu, čas strávený online a aktivity, do kterých se na internetu zapojuje. I chování blízkého okolí podléhá další sféře vlivů; konkrétně je podmíněno vzdělávacím systémem, právním rámcem, dostupnou technologickou infrastrukturou, socioekonomickým uspořádáním společnosti či kulturními hodnotami, jež se liší napříč různými zeměmi. Model projektu EU Kids Online tedy ilustruje skutečnost, že online rizika nejsou izolovaným jevem a že při zkoumání rizik je potřeba zohledňovat kontext. Díky tomu lze lépe porozumět tomu, proč některá z nich jsou rozšířenější než jiná apod. Z tohoto důvodu se popsání kontextuálního přístupu stal inspirující i pro naši knihu, což předurčuje, že budeme na vybraná rizika nahlížet interdisciplinárně, s pomocí komunikačních, sociologických a jiných sociálně zaměřených teorií, přesto stále s dominantním zastoupením psychologie.

Z pohledu individuální úrovně, tedy z hlediska uživatele internetu, se nabízí několik teoretických vysvětlení, proč u některých dětí pozorujeme častější konfrontaci s online riziky než u jiných. Například dle hypotézy migrace rizik<sup>4</sup> či hypotézy zranitelnosti<sup>5</sup> se předpokládá, že děti ohrožené či znevýhodněné v běžném každodenním životě (např. mající psychické problémy, děti s problematickým sociálním zázemím) jsou náchylnější rizikům souvisejícím s používáním internetu (Livingstone, 2010; Livingstone, Haddon, Goerzig, 2012). Obdobně lze uvažovat i u hypotézy sociální kompenzace<sup>6</sup> (Valkenburg, Peter, 2007), dle níž jsou častěji vystaveny online riziku děti, kterým se v prostředí internetu vyjadřuje snadněji než tváří v tvář. K sociální kompenzaci v prostředí internetu pak tíhnou děti cítící se osamělé, neintegrované do vrstevnických skupin, trpící sociální úzkostností apod. Nabízí se tu však ještě jiné vysvětlení: za konfrontaci s online riziky nemusí nutně stát psychosociální potíže, ale spíše širší aktivity, do kterých se dítě zapojuje. Čím víc je na internetu aktivní, čím víc

---

<sup>4</sup> V angličtině *risk migration hypothesis*.

<sup>5</sup> V angličtině *vulnerability hypothesis*.

<sup>6</sup> V angličtině *social compensation hypothesis*.

věcí v tomto prostředí umí, tím více negativních jevů na něj čeká a tím častěji se s nimi bude setkávat (Livingstone a kol., 2011).

Z uvedených vysvětlení je patrné, že příčiny vystavení se online rizikům se mohou lišit. Záměrem knihy je proto na konkrétních online rizicích ukázat, jaké děti jsou jimi ohrožené, jaké faktory toto ohrožení podporují, či naopak umírňují a s jakou intenzitou zranění se musejí vypořádat.

## ! Uspořádání knihy

Ačkoliv se k používání internetu váže celá řada online rizik, následující kapitoly se budou věnovat jen některým z nich. Pozornost byla především věnována fenoménům, jimž se v médiích dostalo určitého pokrytí a které jsou u širší odborné veřejnosti považovány za závažné. I přes značný zájem médií a jiných institucí o online rizika koluje v české společnosti a nejenom v ní celá řada mýtů<sup>7</sup>, které se snaží tato kniha napravit.

Detailnějšímu seznámení se s vybranými online riziky předchází kapitola (kap. 1; autor David Šmahel) shrnující současné poznatky o používání internetu v dětské populaci. Jejím cílem je přiblížit, jak se děti, primárně české děti, chovají v prostředí internetu, pro jaké účely jej používají a jaké online aplikace jsou mezi nimi nejpoblíbenější.

Následující kapitola (kap. 2; autor Lukas Blinka) se věnuje problematice nadměrného užívání internetu a závislosti na něm. Řeší, kdy už „toho“ je moc, komu hrozí, že uvízne ve virtuálním prostoru a proč, a jak lze tomu naopak zabránit. Rozlišuje nadměrné užívání internetu a závislost na internetu, věnuje se prevenci i léčbě. Nechybí zde ani utříděný přehled poznatků o újmě na rovině fyzické, psychické i sociální.

Internet se stal úzce propojeným s každodenním životem, přičemž všechny sdílené informace, postřehy, zážitky apod. zůstávají neustále dostupné – alespoň

---

<sup>7</sup> Pro ilustraci lze uvést následující mýty: „kdyby nebylo internetu, nebylo by závislosti“, „každý sleduje na internetu porno“ či „přemístění počítače do obyčejného pokoje snižuje výskyt online rizik (další příklady top 10 mýtů jsou dostupné na <http://www.lse.ac.uk/newsAndMedia/news/archives/2011/09/toptenmyths.aspx>)

v rukou poskytovatelů internetových služeb. Problematika soukromí na internetu, popřípadě na sociálních sítích je jednou z obav, kterou sdílejí i děti samotné (Livingstone a kol., 2013). Třetí kapitola (autorka Hana Macháčková) poukazuje na nesnadné hledání hranic mezi soukromím a veřejným prostorem na sociálních sítích, které jsou v současnosti u dětí velmi populární a často používané. Detailněji se věnuje problematickému vztahu mezi sebe-odkrýváním v prostředí internetu, navazováním vztahů a popularitou, kde jedno podněcuje druhé, což ve výsledku zvyšuje i počet sdílených informací.

Se sdílením osobních údajů souvisí i seznamování se a setkávání se s neznámými lidmi z internetu. Jedná se o téma často diskutované v médiích nebo v příručkách o bezpečném používání internetu, které je však opředeno mnoha mýty. Na některé z nich poukazuje navazující čtvrtá kapitola (autorka Lenka Dědková), jejímž cílem je prostřednictvím aktuálních poznatků tyto nesrovnalosti napravit. Kapitola se zaměřuje na definování ohrožené skupiny, pro kterou navazování kontaktů po internetu může být nebezpečné z hlediska emočního a sexuálního zneužití a na které z nich je potřeba pamatovat při vytváření preventivních a intervenčních programů.

Další, pátá kapitola (autorka Anna Ševčíková) se zabývá problematikou sexuálního obsahu na internetu. Velká pozornost je věnována tématu, kdo, ať už záměrně či nezáměrně, má zkušenosti se zhlédnutím online sexuálních materiálů. Řeší otázku, zda internet přispívá k častějšímu kontaktu se sexuálně zaměřenými fotografiemi či videonahrávkami, a to nezávisle na věku uživatele. Kapitola se také věnuje problému sledování škodlivého sexuálního obsahu, které různé příručky zmiňují bez vymezení toho, v čem zmíněná škodlivost spočívá. Konkrétněji jsou představeny okolnosti, v rámci kterých k vystavení se sexuálním obsahům na internetu dochází, jaké negativní účinky se s tímto rizikem pojí a za jakých podmínek k nim dochází.

S podobnou citlivostí pro zohledňování různých situací pracuje i následující, šestá kapitola (autorka Alena Černá). Jejím cílem je poukázat na problematičnost nedostatečného rozlišování kyberšikany a online obtěžování, což ve výsledku zabraňuje porozumění specifikům kyberšikany, ne-li dokonce vytváření adekvátních preventivních a intervenčních programů. Kapitola slouží jako stručný průvodce, díky němuž se lze dozvědět, jaké děti, ať už v roli oběti, agresora nebo přihlížejících, se s kyberšikanou setkávají a jak se s ní vypořádávají.

Pojednání o vybraných online rizicích uzavírá sedmá kapitola (autorka Hana Macháčková), která se mimo jiné věnuje potenciálně škodlivým obsahům na internetu, respektive vystavení se a produkci těchto materiálů v rámci členství v rizikových online komunitách. Je v ní dále nastíněno, o jak rozsáhlý fenomén se jedná, jaké děti online komunity přitahují a prostřednictvím jakých mechanismů dochází k upevnování postojů či přejímání skupinových norem a hodnot. Oproti předchozím kapitolám se zde neřeší povaha újmy, neboť její podoba je implicitně zakotvena v zaměření konkrétní online komunity. Pozornost je spíše věnována motivacím vedoucím ke členství v těchto skupinách a procesům probíhajícím v rámci online komunity s ohledem na individuální charakteristiky jejích členů.

Následující, osmá kapitola (autoři Lukas Blinka a Anna Ševčíková) nabízí odlišný pohled na problematiku online rizik, a to z perspektivy hledání vztahu mezi jejich výskytem a strategiemi, jakými se rodiče snaží usměrňovat své děti v používání internetu. Zaměření na rodiče vychází ze skutečnosti, že i přes rozmanité přístupy k internetu se děti k němu nejčastěji připojují z domova (Livingstone a kol., 2011). Zařazení kapitoly na toto téma má i jiné opodstatnění. V české společnosti značná část dospělých (rodičů) nezažila na školách mediální výchovu, tehdejší učební osnovy nezahrnovaly otázky působení médií, návody, jak kriticky hodnotit jejich obsah nebo jak zamezit negativním vlivům, jež média mohou mít. V případě internetu (oproti jiným médiím) je problematika usměrňování dětí o to víc aktuální, neboť mladí uživatelé nejsou jenom pasivními příjemci online obsahů, ale také se sami do dění na internetu aktivně zapojují. Co rodiče dělají pro zamezení negativním následkům vyplývajících z používání internetu, není však ničím jiným než dalším střípkem do mozaiky online rizik – tedy ukázkou, jak kontext ovlivňuje jejich výskyt.

## ! Technické poznámky

Podle světové organizace UNICEF se dítětem myslí každá osoba mladší osmnácti let. S uvedenou definicí pracuje i předkládaná kniha a jako děti jsou proto označováni všichni uživatelé internetu až do věku osmnácti let. Přesto je použití tohoto termínu napříč jednotlivými kapitolami revidováno v souladu

s typem online rizik, jejichž výskyt se váže na specifické vývojové období. V mnoha případech lze narazit na terminologickou změnu v označování mladých uživatelů internetu, kdy už se nehovoří o dítěti v nejšířším slova smyslu, ale specifičtěji o dospívajících či adolescentech<sup>8</sup>. Smyslem této změny i celé knihy není pouze zprostředkovat vývojově zaměřená psychologická vysvětlení pro vystavení se online rizikům, ale také upřesnit, kteří mladí uživatelé jsou rizikem ohroženi více, a kteří naopak méně. Díky rozlišení ohrožených skupin dle věku se pak dá snadněji určit, na koho je potřeba se v preventivních a intervenčních programech zaměřit či pro koho je vyvíjet.

Na závěr několik poznámek k výzkumům, jejichž zjištění jsou v kapitolách prezentována. Otázku, v čem jsou české děti specifické, pomáhají zodpovědět výsledky panevropského šetření EU Kids Online II, které proběhlo v roce 2010 s podporou Evropské komise a díky programu Safer Internet (P-KEP-321803). Do výzkumu se zapojilo 25 evropských zemí včetně České republiky<sup>9</sup>. V každém státu bylo dotazováno přibližně 1000 dětí ve věku 9–16 let a 1000 rodičů nebo opatrovníků. Celý výzkumný soubor tak čítá přibližně 25 000 výpovědí dětí a 25 000 výpovědí jejich rodičů. Uvedený vzorek byl sestaven pomocí stratifikovaného náhodného výběru internetových uživatelů ve věku 9–16 let<sup>10</sup>, což umožňuje provádět srovnávací analýzy napříč Evropou. V rámci výzkumného projektu se shromažďovaly poznatky o způsobech používání internetu dětmi a rodiči, dále o zastoupení online rizik,

---

<sup>8</sup> Adolescenti/dospívající spadají do vývojového období ohraničeného věkem jedenáct a dvacet let (Macek, 2003). Mezi jejich vývojové potřeby a úkoly patří například budování autonomie ve smyslu snížení závislosti na rodičích, nalezení vlastní identity, naučení se schopnosti navazovat a udržovat blízké osobní vztahy, a to jak přátelské, tak i partnerské a sexuální.

<sup>9</sup> K 25 státům zapojených do EU Kids Online II patří Rakousko (AT), Belgie (BE), Bulharsko (BG), Kypr (CY), Česká republika (CZ), Dánsko (DK), Estonsko (EE), Finsko (FI), Francie (FR), Německo (DE), Řecko (EL), Maďarsko (HU), Irsko (IE), Itálie (IT), Litva (LT), Holandsko (NL), Norsko (NO), Polsko (PL), Portugalsko (PT), Rumunsko (RO), Slovinsko (SI), Španělsko (ES), Švédsko (SE), Turecko (TR), Velká Británie (UK). Podrobnější informace o projektu lze najít v reportu, který je dostupný na <http://eprints.lse.ac.uk/33731/1/Risks%20and%20safety%20on%20the%20internet%28lsero%29.pdf>

<sup>10</sup> To znamená, že výsledky jsou reprezentativní pro internetovou populaci uživatelů (9–16 let).



s jakými se děti setkávají, a o metodách, prostřednictvím kterých rodiče a učitelé usměrňují u dětí jejich online aktivity. Data se sbírala přímo v domácnosti za přítomnosti tazatele či tazatelky a jednoho z rodičů. Zatímco na otázky související s užíváním internetu odpovídalo dítě ústně, dotazník zaměřený na zkušenosti dětí s online riziky byl už předkládán papírově či na počítači, aby se respondentům zajistila určitá míra soukromí. Mimo jiné se tazatel či tazatelka dotazoval/a tváří v tvář rodiče na jeho zkušenosti s internetem a na potíže, se kterými se dítě kvůli užívání internetu setkal. Jediným prvkem šetření EU Kids Online II bylo zahrnutí pohledu dětí na online rizika. To spočívalo ve sledování nejen výskytu rizik, ale také újmy, kterou dítě zažilo při konfrontaci s konkrétním rizikem.

Kromě projektu EU Kids Online II jsou v knize prezentovány i výsledky z ryze českého kvantitativního výzkumu realizovaného v letech 2012 a 2013 v rámci projektu „Rizika užívání internetu dětmi a dospívajícími“ (dále RUIDaD)<sup>11</sup>. Jeho záměrem bylo detailněji zkoumat vybraná internetová rizika a zmapovat souvislosti mezi příčinami a důsledky setkání s online riziky. Do šetření se zapojilo 2999 respondentů ve věku 11–17 let, kteří v počítačových učebnách ZŠ či SŠ za přítomnosti vyučující/ho vyplňovali online dotazník. Výzkumný soubor vznikl na základě uplatnění stratifikovaného proporcionalního výběru ze všech krajů v ČR. Dotazovaným žákům a studentům bylo v průměru 14 let, z 53 % mezi nimi byly zastoupeny dívky. Všem školám, vyučujícím, a zejména respondentům, kteří se do výzkumu zapojili, náleží velké díky. Bez jejich spolupráce bychom jen stěží mohli získat aktuální poznatky o tom, s čím se české děti na internetu setkávají a jak se s online riziky vypořádávají.

## Literatura

- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American Psychologist*, 34(10), 844–850.
- Hansson, S. O. (2010). Risk: objective or subjective, facts or values. *Journal of Risk Research*, 13(2), 231–238.

---

<sup>11</sup> Projekt byl podpořený Grantovou agenturou České republiky (grantové číslo GAP407/11/0585).

- Livingstone, S. (2010). *e-Youth: (future) policy implications: reflections on online risk, harm and vulnerability*. [http://eprints.lse.ac.uk/27849/1/eYouth\\_%28future%29\\_policy\\_implications\\_%28LSE%20version%29.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/27849/1/eYouth_%28future%29_policy_implications_%28LSE%20version%29.pdf)
- Livingstone, S., Haddon, L. (2009). Introduction. In S. Livingstone, L. Haddon (Eds.), *Kids Online: Opportunities and risks for children (1–15)*. Bristol: The Policy Press.
- Livingstone, S., Haddon, L., and Goerzig, A. (Eds.) (2012). *Children, risk and safety online: Research and policy challenges in comparative perspective*. Bristol: The Policy Press.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children*. Full findings. London: EU Kids Online, LSE. Dostupné z: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnline-IIReports/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnline-IIReports/D4FullFindings.pdf)
- Livingstone, S., Kirwil, L., Ponte, C., Starksrud, E. (2013). *In their own words: What bothers children online?* London: EU Kids Online, LSE. Dostupné z: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EUKidsIII/Reports/Intheirownwords020213.pdf>
- Macek P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Valkenburg, P. M., Peter, J. (2007). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. *Developmental psychology*, 43(2), 267.

# 1. Děti na internetu

David Šmahel

Současné děti vyrůstají obklopeny počítači, notebooky, mobily, herními konzolami, tablety a dalšími zařízeními. Dokonce se dá říci, že dnešní mladí se do světa digitálních technologií přímo narodili a že už nemají ponětí o tom, jak by vypadal život bez mobilního telefonu, elektronických zařízení a internetu. To vše, včetně nejrozšířenějších aplikací jako Facebook, Google a Wikipedie, se jednoduše stalo integrální součástí života mnoha dětí, jak si detailněji ukážeme dále.

Záměrem této kapitoly je představit problematiku neustálého připojení k internetu, které je pro dnešní děti běžné. Dále se podíváme, co vlastně děti na internetu dělají a v jakých online světech se aktuálně pohybují. S využitím dat z projektu EU Kids Online II si stručně popíšeme nejrůznější internetové aplikace, které používají. Dále se podíváme, jak si v oblasti používání internetu české děti stojí v porovnání s dalšími evropskými zeměmi. Zároveň se v této kapitole budeme věnovat digitálním médiím v kontextu vývoje dětí, přičemž si především ukážeme, jak jsou dnes jejich životy na internetu a offline úzce propojeny. V závěru na „žebříčku příležitostí“ vysvětlíme, jaká pozitiva online svět dětem přináší, současně však poukážeme na to, že větší míra využívání příležitostí internetu souvisí také s větší pravděpodobností setkání s online rizikem.

## ! Digitální média: stále online!

Děti používají v dnešní době pestrou škálu zařízení (hardware) nejen pro přístup k internetu, ale i pro zábavu, hraní her, a především k interakci mezi sebou navzájem. Zařízení se neustále zmenšují a zlehčují a zahrnují mobilní telefony, chytré mobilní telefony (*smart phones* – např. iPhone s podporou více funkcí, jako jsou prohlížeč, e-mail, navigační nástroje apod.), tablety, iPody, herní

konzole a videohry (tj. Nintendo nebo Xbox), interaktivní (digitální) televizi, navigační nástroje (GPS systémy) a samozřejmě počítače, stolní počítače a menší nebo větší notebooky (tzv. ultrabooky). Před deseti a více lety se k internetu přistupovalo téměř primárně prostřednictvím stolních počítačů napevno připojených k síti, teprve později se rozvinulo připojení přes notebooky či tablety (především prostřednictvím WiFi připojení), dnes se již připojuje k internetu téměř každé zařízení, včetně herních konzolí, některých digitálních televizí a mobilních telefonů. V současné době se tak informace digitálního světa stěhují stále blíže k uživateli, aktuálně do jeho kapsy či kabelky, ve které je mobilní telefon, případně tablet. V nedaleké budoucnosti je pravděpodobný přesun online světa ještě blíže k uživateli, například do brýlí, se kterými experimentuje Google (viz Kasík, 2013).

Z internetu se tak stává platforma, která umožňuje propojení různých zařízení, jež kdysi bývaly oddělené. Běžné je dnes propojení stolního počítače, notebooku, mobilního telefonu, tabletu, případně i herní konzole a televize. Činnosti, které byly dříve vyhrazené k internetu připojeným počítačům nebo notebookům, jsou nyní přístupné i prostřednictvím mobilních telefonů a jiných chytrých („smart“) přístrojů, jež jsou přenosné a postupem času se stávají čím dál menšími. Děti, které si běžně osvojují technické novinky již v raném věku (Subrahmanyam, Šmahel, 2011), tyto prostředky používají k tomu, aby mohly být „vždy online“, „vždy připojeny“, v neustálém digitálním kontaktu s kamarády a se svým okolím. Připojují se tak k internetu, svému e-mailu, online hram a sociálním sítím neustále, doma, ve škole, případně když jsou právě na cestě (ve vlaku, v tramvaji atd.).

## ! Kolik dětí a jak často jsou online a co na internetu dělají

Než se budeme věnovat konkrétním virtuálním světům, podíváme se, kolik dětí v ČR používá internet a kolik tráví v internetu času. Podle Českého statistického úřadu vlastnilo v roce 2012 počítač 67 % všech domácností a 91 % domácností, ve kterých jsou děti (Český statistický úřad, 2012). Také vysoko-

rychlostní připojení k internetu je dnes již standardem – má ho v Česku 96 % z domácností s počítačem. Celkem pak internet používá podle ČSÚ 69 % lidí z celé populace, přičemž internet používalo 96 % mladých ve věku 16–24 let v roce 2012 (ČSÚ, 2012). U dětí ve věku 12–18 let používá internet 93 % dětí, jak bylo zjištěno již ve starším výzkumu z roku 2008 (Lupač, Sládek, 2008). Dnes odhadujeme, že internet používá více než 95 % českých dětí. Podobně je tomu u používání mobilních telefonů, které vlastní téměř 100 % dětí (ČSÚ, 2012).

Podle výsledků projektu EU Kids Online II tráví 80 % českých dětí ve věku 9–16 let u internetu minimálně hodinu denně ve všední den i o víkendu (dosud nepublikováno, z dat EU Kids Online II). Asi pětina dětí pak tráví u internetu ve všední dny tři hodiny a více a o víkendu je online tři hodiny a více téměř třetina dětí. Starší děti tráví u internetu celkově více času, zatímco u dětí ve věku 10–11 let je přes 2 hodiny denně online okolo 27 % dětí, u dětí ve věku 14–15 let je to už asi 41 % dětí (viz Livingstone, Haddon, Görzig, Ólafsson, 2011). Přes 4 hodiny denně je ve všední dny asi 5 % dětí a o víkendu asi 17 % dětí.

V grafu 2 je znázorněna četnost nejrůznějších online aktivit, které chlapci a dívky ve věku 9–16 let dělají na internetu. Aktivity jsou seřazeny shora podle nejčastějších aktivit u dívek. Na prvním místě je práce do školy, kterou dělá velká většina dívek i chlapců. Na dalším místě je čtení nebo posílání e-mailů, dále sledování videoklipů a používání sociálních sítí. Sociální sítě používají častěji dívky než chlapci – rozdíl je asi 16 % ve prospěch dívek. Přesně opačně je tomu u hraní her online s dalšími lidmi, které hraje 69 % chlapců, ale pouze 49 % dívek, a trávení času ve virtuálních světech (viz vysvětlení dále, jedná se o např. World of Warcraft či Second Life), které používá pouze 9 % dívek proti 49 % chlapců. Z hlediska rozdílů dle pohlaví dítěte se potvrzuje trend viditelný i v zahraničních výzkumech, kdy chlapci na internetu více hrají a dívky více komunikují – toto je dáváno typicky do souvislosti s potřebou chlapců soutěžit a srovnávat se s vrstevníky, což chlapci dělají často ve virtuálních světech her, které používají současně pro komunikaci s vrstevníky (např. Subrahmanyam, Šmahel, 2011). Dívky oproti tomu takovou potřebu soutěžení nemají a online komunikace v rámci sociálních sítí u nich převažuje.

Způsoby používání internetu se však také liší podle věku, přičemž platí to, že čím je starší dítě, tím častěji přes internet komunikuje. Mladší děti do 12 let včetně více hrají hry, než komunikují prostřednictvím internetu, i když z hlediska